

ไม้งามนามบรอมีเลียด

ธวัชณ์ รอดขาว

อดิศักดิ์ การพึ่งตน

ฝ่ายปรับปรุงและพัฒนาพันธุ์กรรม

พืชและสัตว์ มหาวิทยาลัยแม่โจ้

เมื่อเอ่ยถึง บรอมีเลียด (Bromeliads) หรือที่คนไทยคุ้นเคยกันในชื่อ สับปะรดสี หรือสับปะรดประดับ จัดอยู่ในวงศ์ (family) BROMELIACEAE มีประมาณ 57 สกุล (genus) มากกว่า 3,000 ชนิด (species) ซึ่งพืชในวงศ์นี้บางชนิดสามารถรับประทานผลสดได้ นั่นก็คือสับปะรด (pineapple) *Ananas comosus* (L.) Merr. บรอมีเลียดมีถิ่นกำเนิดในอเมริกาเขตร้อนและอเมริกากลาง ยกเว้น *Pitcairnia feliciana* (A.Chev.) Harms & Mildbr. ซึ่งเป็นชนิดเดียวที่พบในแอฟริกาตะวันตก โดยธรรมชาติสามารถพบบรอมีเลียด อิงอาศัยอยู่บนคาคบไม้ หรือตามหน้าผาหิน หรือบนพื้นดินที่ชุ่มชื้น

ลักษณะโดยทั่วไปของบรอมีเลียด เป็นพืชใบเลี้ยงเดี่ยว (Monocot) เป็นพืชถาวรหรือเป็นพืชหลายฤดู มีทั้งที่เป็นพืชบนดินและพืชอิงอาศัย ลำต้น สั้น เจริญเติบโตลักษณะเป็นกอไม่มีกิ่งก้าน มีเพียงกาบใบห่อหุ้มลำต้น ใบ เรียงเวียนรอบแกนลำต้น ใต้ใบมักมีขนหรือปุยสีเทาเงินติดอยู่ และอาจมีแถบใต้ใบ ใบมักมีขนาดรูปร่าง ความหนา และสีของใบแตกต่างกันไป และใบอาจมีหรือไม่มีหนามที่ขอบใบ ราก เป็นระบบรากฝอย ดอก ออกดอกที่ส่วนยอดของลำต้น มีทั้งช่อดอกแบบ panicle ช่อดอกแบบ head และช่อดอกแบบ spike มีทั้งที่เป็นดอกสมบูรณ์เพศและดอกแยกเพศ ซึ่งจะประกอบไปด้วยกลีบเลี้ยง (sepal) และกลีบดอก (petal) อย่างละ 3 กลีบ เกสรตัวผู้ (stamen) เรียงตัวเป็น 2 วง วงละ 3 อัน และมีเกสรตัวเมีย (stigma) อยู่ตรงกลาง ผล มีทั้งที่แบบเนื้อนุ่มหุ้มเมล็ด (baccate) และแบบแห้งแตก (capsule) ภายในมีเมล็ดรูปเหลี่ยม รูปรี สี่น้ำตาลหรือสีดำ บางชนิดเมล็ดมีแพปพัส (pappus) ที่สามารถปลิวไปตามลมเพื่อกระจายพันธุ์

ภาพที่ 1 ลักษณะช่อดอกของบรอมีเลียด

ตัวอย่างสายพันธุ์ที่นิยมปลูกเลี้ยง

1. สกุลนีโอเรเจเลีย *Neoregelia*

สกุลนีโอเรเจเลีย (*Neoregelia*) เป็นบรอมีเลียดสกุลใหญ่ โดยตั้งชื่อให้เพื่อเป็นเกียรติแก่ Eduard August von Regel นักพฤกษศาสตร์ชาวเยอรมัน เป็นพืชอิงอาศัยบนต้นไม้ใหญ่ ทรงต้นคล้ายแจกันเป็นพุ่มคล้ายกลีบดอกไม้ที่แผ่เต็มที่ ขอบใบมีหนามละเอียด ปลายใบกลม ที่ก้านมีหนาม ใบส่วนยอดที่เป็นส่วนต่อระหว่างใบและช่อดอก (Heart leaves) มีสีฉูดฉาด ช่อดอกเกิดในกรวยยอด ก้านช่อดอกสั้น ดอกย่อยเกิดจมนอยู่ในกลุ่มใบที่ส่วนยอดลำต้น ปัจจุบันมีการพัฒนาสายพันธุ์ลูกผสมออกมาหลากหลาย

ภาพที่ 2 บรอมีเลียดในสกุลนีโอเรเจเลีย (*Neoregelia*)

2. สกุลทิลแอนด์เซีย (*Tillandsia*)

สกุลทิลแอนด์เซีย (*Tillandsia*) ตั้งชื่อให้เพื่อเป็นเกียรติแก่ Dr. Elias Erici Tillandz นักพฤกษศาสตร์และนายแพทย์ชาวสวีเดน เป็นสกุลที่มีจำนวนมากถึง 480 ชนิด และเรียกกันว่า ไม้รากอากาศ (Air plant) มีการกระจายพันธุ์ตั้งแต่ตอนล่างของทวีปอเมริกาเหนือครอบคลุมทวีปอเมริกาใต้ ทิลแอนด์เซียมีรูปร่างหลากหลายตามถิ่นที่อยู่อาศัย บางชนิดมีใบกว้าง บางและนุ่มสามารถกักเก็บน้ำได้ บางชนิดมีใบเล็กแข็งไม่สามารถกักเก็บน้ำได้ มักอาศัยตามคาคบไม้หรือผาหิน ในป่าฝน ป่าดิบเขา หรือที่ราบสูงบนยอดเขา ส่วนชนิดที่อาศัยอยู่ในเขตทะเลทรายและกึ่งทะเลทราย แผ่นใบจะหนาแข็ง เพราะกักเก็บน้ำไว้ในเนื้อเยื่อ ผลเป็นฝัก เมื่อแก่เปลี่ยนเป็นสีน้ำตาลและแตกออก เมล็ดเป็นแบบมีแพปพัส (pappus)

ภาพที่ 3 บรอมีเลียดในสกุลทิลแอนด์เซีย (*Tillandsia*)

การปลูก

การปลูกบรอมมีเลียสามารถปลูกได้ 2 ลักษณะด้วยกัน คือ การปลูกลงเป็นแปลงขนาดใหญ่ และการปลูกแบบกระถางการปลูกลงเป็นแปลงขนาดใหญ่มักนิยมใช้กับการปลูกเพื่อการบริโภค เช่น สับปะรด (pineapple) *Ananas comosus* (L.) Merr. ส่วนการปลูกเพื่อความสวยงามนั้นมักไม่ค่อยได้รับความนิยม เนื่องจากต้องใช้พื้นที่ค่อนข้างมาก ขนย้ายลำบาก ปลูกได้บางสายพันธุ์ที่สามารถทนต่อสภาพอากาศได้ดี หรืออาจต้องมีโรงเรือนเพื่อควบคุมปริมาณแสงและปริมาณน้ำฝน เป็นต้น

การปลูกแบบกระถาง ควรเลือกกระถางที่มีขนาดเหมาะสมไม่เล็กหรือใหญ่เกินไป กระถางที่มีขนาดใหญ่เกินไปจะทำให้ต้นเจริญเติบโตช้าหรือเน่าได้ เนื่องจากจากวัสดุอุ้มน้ำไว้มาก หากกระถางเล็กเกินไปวัสดุจะแห้งเร็วส่งผลต่อการเจริญเติบโตของต้นได้ วิธีการปลูกไม่ควรปลูกให้ต้นจมลงในวัสดุปลูกลึกเกินไป ควรที่จะปลูกให้วัสดุอยู่ในระดับโคนใบ

วัสดุปลูก สำหรับวัสดุปลูกบรอมมีเลียมีความแตกต่างกันตามแต่ละประเภท สำหรับบรอมมีเลียที่เป็นรากอากาศ นิยมปลูกโดยใช้วัสดุที่ระบายน้ำได้ดี และไม่ฟูพองเร็ว เช่น ทรายหยาบ กิ่งไม้แห้ง แกนไม้ ตอไม้ หรือรากไม้ เป็นต้น ส่วนบรอมมีเลียที่เป็นพืชอิงอาศัยและอาศัยบนดิน วัสดุที่ใช้ควรร่วนโปร่ง และระบายน้ำได้ดี วัสดุปลูกอาจจะใช้อย่างใดอย่างหนึ่ง หรือมีการผสมรวมกันระหว่าง ทรายหยาบ กาบมะพร้าวสับ ถ่าน อิฐบดทุบ และปุ๋ยอินทรีย์ เป็นต้น หรืออาจประยุกต์ใช้วัสดุที่สามารถหาได้ง่ายในแต่ละท้องถิ่น

โรงเรือน ควรมีลักษณะโปร่งถ่ายเทอากาศได้ดี ไม่ควรอยู่ในพื้นที่อับลม ซึ่งจะช่วยให้ต้นแข็งแรงไม่อ่อนแอต่อโรค มีการพรางแสงที่เหมาะสม หากมีลมแรงเกินไป ความชื้นในโรงเรือนจะลดลงอย่างรวดเร็ว ส่งผลทำให้วัสดุปลูกและต้นแห้งเร็วเกินไป อาจใช้ซาแรนซิงกันลมด้านข้างของโรงเรือนเพื่อชะลอแรงลมและช่วยเก็บความชื้นได้ดีขึ้น โดยขนาดของโรงเรือนขึ้นอยู่กับความเหมาะสมของพื้นที่

การขยายพันธุ์

การขยายพันธุ์ สามารถทำได้ 2 วิธี คือ

1. การแยกหน่อ หลังจากบรอมมีเลียดอกออกดอกแล้วมักจะสร้างต้นใหม่ขึ้น หรืออาจเรียกว่า หน่อ โดยทั่วไปหน่อที่เกิดจากต้นแม่สามารถแบ่งออกได้เป็น 3 ประเภทด้วยกันคือ หน่อที่เกิดบนก้านช่อดอกเรียกว่า ตะเกียง หน่อที่เกิดจากส่วนของลำต้นเหนือดินเรียกว่า หน่อข้าง และหน่อที่เกิดจากลำต้นที่อยู่ใต้ผิวดินลงไปเรียกว่า หน่อดิน ซึ่งการแยกหน่อของต้นบรอมมีเลียนั้นจะทำเมื่อหน่อ ที่มีขนาดครึ่งหนึ่งของต้นแม่ โดยใช้กรรไกรหรือมีดคมๆ ตัด จากนั้นนำไปแช่ในสารละลายอาลิเอท หรืออาจใช้ปูนแดงทาบริเวณแผลรอยตัด เพื่อป้องกันโรคโคนเน่า ผึ่งให้แห้ง แล้วจึงนำไปปลูกในกระถางต่อไป

ภาพที่ 4 ลักษณะหน่อที่เกิดขึ้นจากต้นแม่ และการแยกหน่อ

2. การเพาะเมล็ด เก็บฝักที่แก่จากต้นแม่ มาทำการผ่าฝัก จากนั้นล้างหรือเช็ดเมือกที่ติดกับเมล็ดออกให้หมด นำไปแช่ในกรดซัลฟิวริกเข้มข้นประมาณ 1 - 2 นาที เพื่อให้เปลือกของเมล็ดบางลง แล้วล้างออกด้วยน้ำสะอาด จากนั้นนำไปเพาะในวัสดุเพาะที่ประกอบด้วยทรายหยาบและขี้เถ้ากลบหรือกลบดำ อัตราส่วน 1 : 1 ใส่วัสดุเพาะลงในกระถาง โรยเมล็ดให้ทั่ว แล้วกลบเมล็ดบาง ๆ แล้วนำไปบรรจุในถุงพลาสติกใส ฉีดพ่นด้วยสารละลายป้องกันเชื้อรา แล้วปิดปากถุงให้แน่น ตั้งไว้ในที่มีแสงสว่าง แต่ไม่ได้รับแสงแดดโดยตรง เมล็ดจะเริ่มงอกใน 2 - 3 สัปดาห์ เลี้ยงต่ออีกประมาณ 2 - 3 เดือน แล้วจึงค่อยเริ่มเปิดปากถุงเพื่อปรับสภาพ เมื่อต้นกล้าเจริญเติบโตดีแล้ว จึงทำการย้ายปลูกลงในกระถางต่อไป

ในส่วนเมล็ดบรอมีเลียดที่ให้ผลแห้งแตกแบบมีแพปปัส (pappus) เมื่อฝักแก่ให้นำเมล็ดที่ได้มาเพาะในวัสดุที่โปร่งไม่ฟูง่าย เช่น รากของเฟิร์นชายผ้าสีดา เป็นต้น โรยเมล็ดให้ทั่ว ฉีดพ่นน้ำพร้อมกับฉีดพ่นด้วยสารละลายป้องกันเชื้อรา วางไว้ในที่มีแสงสว่าง และมีความชื้นสม่ำเสมอ ประมาณ 3 - 4 เดือน จึงเริ่มงอก เมื่อต้นกล้าเจริญเติบโตดีแล้ว จึงทำการย้ายปลูกลงต่อไป

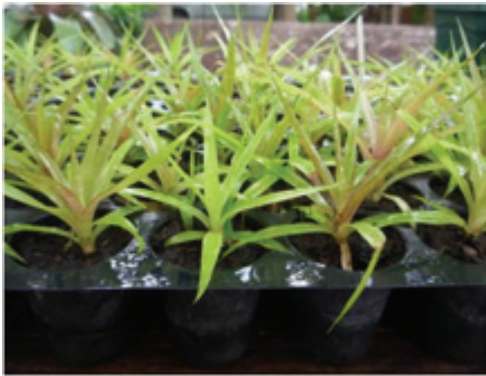
ภาพที่ 5 ลักษณะดอกและนักศึกษาฝึกทำการผสมเกสร ของสกุลนีโอเรเจเลีย

ภาพที่ 6 ลักษณะฝักอายุ 5 – 6 เดือน และนักศึกษาฝึกการแกะเมล็ดออกจากฝัก ของสกุลนีโอเรเจเลีย

ภาพที่ 7 ลักษณะต้นที่ได้จากการเพาะเมล็ด

ภาพที่ 8 การย้ายปลูกลงต้นกล้าที่เจริญเติบโตดีแล้ว

การดูแลรักษา

แสง

แสงมีผลต่อการเจริญเติบโต รูปทรง และสี ของบรอมมีเลียด แสงที่น้อยเกินไปจะส่งผลทำให้ต้นและใบยืดยาว รวมทั้งส่งผลทำให้ต้นอ่อนแอต่อโรคและแมลง โดยทั่วไปความเข้มแสงที่เหมาะสมประมาณ 40 – 50 เปอร์เซ็นต์

การให้น้ำ

บรอมมีเลียส่วนมากต้องการความชื้นสูง วัสดุปลูกไม่ควรชื้นแฉะตลอดเวลา มีการระบายน้ำและมีการถ่ายเทของอากาศได้ดี โดยปกติมักจะรดน้ำทุกๆ 5 – 7 วันครั้งขึ้นอยู่กับชนิด หรืออาจใช้วิธีการสังเกตจากวัสดุปลูกภายในกระถางว่าแห้งมากเกินไปแล้วหรือไม่

การให้ปุ๋ย

ปุ๋ยที่นิยมให้กับบรอมมีเลียส่วนใหญ่เป็นปุ๋ยเคมี โดยมีอัตราส่วนของ N – P – K ที่เหมาะสมได้แก่ 1: 0.5: 2-3 หรือใช้ปุ๋ยสูตร 20-20-20 ประมาณ 3-4 สัปดาห์ต่อครั้ง และควรให้แมกนีเซียมซัลเฟตไม่เกิน 10 เปอร์เซ็นต์ โดยฉีดพ่นให้ชุ่มทั้งต้นและใบ โดยมีความเข้มข้นประมาณ 0.5 – 2 กรัมต่อน้ำ 1 ลิตร หรือปุ๋ยละลายช้าสูตรเสมอรองกันกระถางก่อนปลูก

ภาพที่ 9 การปลูกบรอมมีเลียด ภายในโครงการพัฒนาบ้านโป่งอันเนื่องมาจากพระราชดำริ
สำนักวิจัยและส่งเสริมวิชาการการเกษตร มหาวิทยาลัยแม่โจ้

โรคและแมลง

เพลี้ยแป้ง เพลี้ยหอย ไรแดง เป็นแมลงประเภทปากดูด คอยดูดกินน้ำเลี้ยง บริเวณใบ ลำต้น ช่อดอก และราก โดยต้นที่ถูกเพลี้ยเข้าทำลายจะมีลักษณะ ต้นแคระแกร็น ไม่โต ใบเหี่ยวเหลือง สามารถป้องกันกำจัดโดยใช้ ออริจิน หรือมาลาไรออน ฉีดพ่นให้ทั่วบริเวณที่พบการระบาด

โรคแอนแทรคโนส เกิดจากเชื้อรา *Colletotrichum* spp. โดยมีลักษณะอาการคือ บริเวณแผลเป็นสีน้ำตาล หรือน้ำตาลอมแดงเป็นวงเรียงซ้อนกันหลายชั้น สามารถป้องกันกำจัดโดยใช้ แมนโคเซ็บ หรือคาร์เบนดาซิม ฉีดพ่นให้ทั่วบริเวณที่พบการระบาด

ภาพที่ 10 ลักษณะอาการใบของต้นบรอมีเลียด ที่เป็นโรคแอนแทรกโนส

โรคยอดและไส้เน่า หรือโรคไฟทอปทอรา เกิดจากเชื้อรา *Phytophthora parasitica* ซึ่งมีลักษณะอาการคือ บริเวณที่เป็นโรคจะเปลี่ยนเป็นสีน้ำตาล และเมื่อดึงยอดใบออกมาจะมีกลิ่นเหม็น มักจะพบในช่วงฤดูฝน ที่มีความชื้นสูง สามารถป้องกันกำจัดโดยใช้ เมทาแล็กซิล หรือเชื้อราไตรโคเดอร์มา ฉีดพ่นให้ทั่วบริเวณที่พบการระบาด

ภาพที่ 11 ลักษณะอาการของต้นบรอมีเลียด ที่เป็นโรคยอดเน่า

ด้กแต่น หอยทาก มักจะพบการกัดกินใบอยู่เป็นประจำ จึงควรหมั่นทำความสะอาดแปลงปลูกอยู่เสมอ เมื่อพบให้ทำการเก็บทำลายทันทีเพื่อป้องกันการแพร่ระบาด

ด้วยลักษณะเด่นของบรอมีเลียด ที่มีใบสวยงาม รูปทรง สีส่น และขนาดที่แตกต่างกัน รวมทั้งมีความทนทานต่อสภาพอากาศ และการดูแลรักษาที่ไม่ยุ่งยาก จึงทำให้ได้รับความนิยมไม่เสื่อมคลาย โดยมักพบการนำบรอมีเลียดมาใช้สำหรับประดับตกแต่งอาคาร สถานที่ หรือที่พักอาศัยต่าง ๆ มากมาย ด้วยคุณลักษณะดังที่ได้กล่าวมาข้างต้น บรอมีเลียด จึงสามารถเป็นตัวเลือกที่น่าสนใจให้แก่เกษตรกรผู้ที่ต้องการปลูกเลี้ยงเพื่อเป็นรายได้เสริมได้อีกทางหนึ่ง ■

ภาพที่ 12 การนำบรอมีเลียด มาประดับและตกแต่งในรูปแบบต่าง ๆ

เอกสารอ้างอิง

- จารุพันธ์ ทองแถม. 2543. **บรอมีเลียด ไม้ประดับสำหรับคนยุคใหม่**. กรุงเทพฯ: บริษัททอมรินทร์พรินต์ติ้ง แอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด.
- ธัญนันท์ วีระกุล. 2554. **มือใหม่ไม้ปลูกง่าย**. กรุงเทพฯ: บริษัททอมรินทร์พรินต์ติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด.
- พานิชย์ ยศปัญญา. 2540. **ไม้ประดับเศรษฐกิจ**. กรุงเทพฯ: บริษัทมติชน จำกัด (มหาชน).
- อภิรักษ์ กลั่นแก้ว. 2553. **สับประตีสี Bromeliad**. กรุงเทพฯ: บริษัททอมรินทร์พรินต์ติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด.
- อุไร จิรมงคลการ. 2553. **มือใหม่หัดปลูกสับประตีสี**. กรุงเทพฯ: บริษัททอมรินทร์พรินต์ติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด.